

ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОЇ ДИСКУРСИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Ізмайлова О.А.

В статті висвітлюються основні принципи навчання іншомовної дискурсивної компетенції студентів мовних спеціальностей. Виокремленні на основі загальних дидактичних принципів навчання іноземної мови, вони зможуть забезпечити формування дискурсивної компетенції лише у комплексному їх використанні.

Ключові слова: принципи навчання, дискурс, дискурсивна компетенція.

Статья освещает основные принципы обучения иноязычной дискурсивной компетенции студентов языковых специальностей. Выделенные на основе общих дидактических принципов обучения иностранному языку, они смогут обеспечить формирование дискурсивной компетенции только в комплексном их использовании.

Ключевые слова: принципы обучения, дискурс, дискурсивная компетенция.

The article deals with the main principles of teaching the students of linguistic specialities the foreign discursive competence. Selected on the basis of general didactic principles of teaching the foreign language, they will be able to provide the forming of discursive competence only in their comprehensive use.

Key words: principles of teaching, discourse, discursive competence.

Постановка проблеми. У відповідності до Національної доктрини розвитку освіти в Україні система безперервної мовної освіти має забезпечити можливість практичного володіння хоча б однією іноземною мовою. Як відомо, мова – це спілкування. Одним із шляхів реалізації процесу іншомовного спілкування є формування іншомовної дискурсивної

компетенції, яка передбачає знання різних типів дискурсів, та правил їх побудови, а також уміння створювати їх та розуміти, враховуючи різноманітні ситуації спілкування. Формування зазначеного феномену в навчанні іноземної мови, що відображає процесуально-результативну єдність мовленнєвої діяльності в сукупності її мовних, немовних складових, сприяло перегляду принципів навчання іншомовної дискурсивної компетенції.

Аналіз останніх досліджень. Проблемі принципів навчання присвятили свої наукові роботи С.Ю. Ніколаєва, Н. О. Бражник, С.В. Гапонова, Т.В. Олійник, Н.К. Скляренко, Л.П. Смелякова. Важливість дискурсивної компетенції для повноцінної міжкультурної комунікації відзначається багатьма вітчизняними й зарубіжними вченими (Н. Boyer; M. Canale; J.A. van Ek; S. Moirand; S. Savignon; J. Sheils; M. Swain; H.G. Widdowson; Н.В. Єлукхіна, О.І. Кучеренко, О.Г. Поляків, Ю.А. Синиця, Є.В. Тихомирова й ін.). При цьому під дискурсивною компетенцією розуміють "знання різних типів дискурсів і правил їх побудови, а також уміння їх створювати й розуміти з урахуванням ситуації спілкування" [7]. У свою чергу "дискурс", який раніше використовувався як синонім поняттю "текст", тепер розуміється як складне комунікативне явище, що включає крім тексту ще й екстралінгвістичні фактори, необхідні як для створення, так і для розуміння тексту. Таким чином, поняття дискурс є значно ширшим, ніж текст.

Виклад основного матеріалу. Метою даної статті є визначення та аналіз принципів навчання дискурсивної компетенції студентів мовних спеціальностей.

Відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти, навчання іноземної мови, спираючись на загально дидактичні принципи, відрізняється тим, що головною метою тут виступає не накопичення знань, а «оволодіння студентами діяльністю іншомовного спілкування».[5] Наступним кроком у нашому дослідженні буде аналіз питання про принципи формування дискурсивної компетенції, серед яких найбільш імовірними є наступні: принцип інтеграції; принцип імплікації; принцип другоюдомінантності;

принцип ситуативної автентичності; принцип міжкультурної діяльності; принцип домінуючої ролі вправ у навчанні іноземних мов; принцип урахування рідної мови; принцип взаємопов'язаного навчання всіх видів мовленнєвої діяльності; принцип апроксимації. Розглянемо більш детально кожен із даних принципів.

Принцип інтеграції реалізується в нашому дослідженні у вигляді особливого опису методики формування дискурсивної компетенції студентів мовних спеціальностей з урахуванням взаємозв'язку виділених нами структурних і функціональних компонентів, а також обґрунтуванні інтенції, в основі якої лежить внутрішня активність системи. Внутрішня активність формування дискурсивної компетенції проявляється завдяки зміні будь-якого структурного або функціонального компонента, що приводить до зміни всіх інших елементів і компонентів, а властивості цілісної системи інтегруються властивостями елементів і компонентів, які входять до її складу. Крім того, даний принцип передбачає встановлення взаємозв'язку етапів формування дискурсивної компетенції на змістовно-цільовому, організаційному й операціонально-технологічному рівнях.

Принцип інтеграції в аспекті нашого дослідження передбачає також комбінацію аспектного аналізу даного процесу із багатоаспектністю, а також багатопланову інтерпретацію його результатів.

. Процес імплікації не тільки нерозривно пов'язаний з інтеграцією, але й доповнює її. Під *імплікацією* ми розуміємо взаємодію і взаємодоповнюваність компонентів та етапів формування дискурсивної компетенції студентів мовних спеціальностей, а також вплив формуючої системи на формовану, який націлений на їх гармонізацію. Процес імплікації не тільки нерозривно пов'язаний з інтеграцією, але й доповнює її.

Імплікація компонентів і етапів формування дискурсивної компетенції є основною умовою цілеспрямованості даного процесу й підвищення його ефективності на основі гармонізації його етапів (плавності переходу

закінчення одного етапу, початок іншого; наступності методичних дій викладача при переході з етапу на етап; референціювання в процесі формування дискурсивної компетенції на певному етапі (повернення до підсумків попереднього етапу) тощо.), а також універсалізації його компонентів (узагальненості їх змісту, розширення спектра застосування, взаємодоповнення та ін.).

Імплікація припускає також вплив формуючої системи на сформовану, націлена на їхню гармонізацію. Для реалізації даного принципу необхідний уніфікований відбір складових формуючої системи - інфраструктури процесу формування дискурсивної компетенції, його умов, інформаційного макро- і мікросередовища, а також урахування основних параметрів формованої системи - об'єкта формування досліджуваного виду мовленнєвої компетенції. Тільки в цьому випадку інформаційний вплив формуючої системи на формовану буде характеризуватися цілеспрямованістю, універсальністю, динамічністю, послідовністю.

В основі принципу другоюдомінантності лежить прийняття студентами суб'єкт- суб'єктної позиції, вибір і реалізація мовленнєвих дій у цьому режимі, діалогова форма спілкування зі створенням ситуацій відкритості, партнерства для здійснення спільної культуротворчої діяльності. Суб'єкт-суб'єктна позиція характеризується орієнтацією на іншого, модифікуванням спільних дій.

При визначенні специфіки даного принципу для нашого дослідження визначимо основні положення, за яких формування дискурсивної компетенції студентів мовних спеціальностей буде протікати в суб'єкт-суб'єктному режимі, з позицій «другоюдомінантності». Досліджуваний процес буде відповідати названим характеристикам, якщо:

- він сприяє культурному й субкультурному самовизначенню та культурної ідентифікації студентів мовних спеціальностей в умовах діалогу культур - рідної та іноземної мови на основі відкритості й співробітництва з викладачем;

- забезпечує систему культурних функцій, у тому числі функцію трансляції міжкультурного досвіду в діалоговому режимі студентів з викладачем;

- сприяє розкриттю особистісної культури кожного студента та підвищення її рівня на основі процесів іншокультурації та акультурації в результаті спільної навчальної діяльності.

Другодомінантність розглядається з позицій культурології освіти як принцип, згідно з яким студенти мовних спеціальностей опановують технологію іншомовного спілкування, комунікативні стратегії, способи організації іншомовної мовленнєвої діяльності. Тому реалізація принципу другодомінантності в досліджуваному нами процесі припускає різноманітні, варіативні культурні моделі утворення і їх опанування студентами.

Принцип ситуативної автентичності розглядається як один з основних принципів комунікативного навчання на основі ситуації, під якою розуміється динамічна система соціально-статусних, рольових, діяльнісних і моральних взаємовідносин і яка є універсальною формою реалізації процесу навчання міжкультурної комунікації. Ситуативність припускає співвіднесення мовних висловлювань з тими взаєминами, у які вступають комуніканти. Автентичність розглядається в сучасній методичній науці як неадаптованість, природність запропонованих ситуацій, їх наближеність до реальних іншомовних комунікативних ситуацій.

У формуванні дискурсивної компетенції принцип ситуативної автентичності передбачає відбір і моделювання комунікативних ситуацій, адекватних досвіду культурних практик студентів в аспекті міжкультурної комунікації, а також максимальну співвіднесеність типів дискурсу з реаліями і нормами автентичної іншомовної комунікації.

Реалізація даного принципу може здійснюватися в двох моделях: у роботі з автентичними текстами, а також при моделюванні автентичних завдань, які передбачають реагування в нашому випадку на усні повідомлення в режимі природніх ситуацій спілкування.

Принцип міжкультурної діяльності спирається на специфіку процесів комунікації, які детермінуються в сучасних умовах культурними традиціями суспільства, соціуму, окремих співтовариств, а також реальному мультикультурному середовищі. Виходячи з такого розуміння принципу міжкультурної діяльності, форми й методи навчання студентів у вузі повинні відповідати статусу суб'єктів освітнього процесу як носіїв різних культур і субкультур.

Виділений нами принцип міжкультурної діяльності студентів має на меті насичення освітніх засобів культурним змістом, використання культурних норм, співвіднесення навчальної діяльності з культурними цінностями й завданнями, створення нових артефактів. Міжкультурна діяльність повинна сприяти процесам соціалізації студентів, їх залученню до культурних стандартів країни, мову якої вони вивчають. Найбільш ефективними у зв'язку з вищевикладеними положеннями є наступні форми й методи міжкультурної діяльності: комунікативно-орієнтований метод як магістральний напрям у підготовці студентів мовних спеціальностей до реального практичного спілкування; рольове й дискусійне спілкування як форми організації навчання міжкультурної комунікації; навчання мовній взаємодії на основі максимальної реалізації творчого задуму викладача та ін.

Для реалізації даного принципу нами були виділені наступні моделі міжкультурної діяльності при формування дискурсивної компетенції студентів, які включають:

а) інформаційно-культурне забезпечення, що полягає у реформуванні, впорядкуванні й структуруванні необхідної інформації, яка включає культурологічні відомості, тезаурус, знання про культурні норми та норми поведінки, культурні зразки та ін.;

б) урахування особливостей реального мультикультурного середовища й спрямованість спільної культуротворчої діяльності на збереження й множення всього різноманіття культурних цінностей, норм, зразків поведінки й форм діяльності в освітніх системах, у встановленні культурної

ідентичності студентів, на розуміння ними культурної різноманітності сучасних співтовариств;

в) концептуалізацію пріоритетів іншомовної культури, яку ми розуміємо як систему фонових знань, мовних і мовленнєвих одиниць, норм поведінки носіїв мови, а також культурно-історичні й соціальні умови, в яких функціонує іноземна мова. Навчання іншомовної і міжкультурної комунікації здійснюється на основі спільної міжкультурної діяльності студентів у рамках різних дискурсів, представлених і реалізованих в офіційному, неофіційному, професійному й соціокультурному аспектах;

г) досвід культурних і субкультурних практик студентів, до якого належать уміння і навички реалізації комунікативних інтенцій у певному культурному і субкультурному середовищі, аналіз комунікативного статусу співрозмовника, актуалізація норм культурної поведінки в ситуаціях дискурсивного режиму спілкування.

Принцип міжкультурної діяльності означає максимальну реалізацію креативної здатності студентів у різних видах вербальної комунікації, створення нових артефактів, розвиток умінь інтерактивного й перцептивного спілкування. Реалізувати ці завдання може принцип домінуючої ролі вправ у навчанні іноземних мов, завдяки якому для успішного оволодіння навичками та вміннями усного дискурсу у різних сферах і на різну тематику потрібна інтенсивна практика в усному мовленні. Цей принцип передбачає, що найбільше часу на заняттях з іноземної мови відводять на тренування іноземного матеріалу і мовленнєву практику користування іноземною мовою у різних комунікативних ситуаціях. Вправи мають займати до 85% заняття, а будь-яке пояснення мовного матеріалу слід завершувати вправами, оскільки тільки під час виконання вправ студенти розуміють, як мовне явище функціонує у мовленні.

Згідно з принципом комунікативної спрямованості більшість вправ, які студенти виконують на занятті, мають репродуктивний, умовно-комунікативний і комунікативний характер.

Викладаючи іноземну мову як засіб спілкування, слід пам'ятати, що студенти вже володіють таким інструментарієм стосовно рідної мови. У зв'язку з цим найраціональнішим у формуванні дискурсивної компетенції є підхід із включенням рідної мови у процес навчання. В методиці відомі спроби побудувати навчальний процес у такий спосіб, щоб примусити студентів на деякий час немовби «забути» рідну мову. Ці спроби виявились невдалими: рідну мову можна усунути з процесу навчання, але неможливо позбутися її у свідомості студентів. Якщо студенти володіють дискурсивною компетенцією в рідній мові, то вони можуть опиратися на перенесення навичок з рідної мови на іноземну. В іншому разі навички рідної мови можуть утруднювати процес сприйняття, відтворення та продукування іноземною мовою дискурсів різного типу. Студенти повинні усвідомити, що в іноземній мові певне явище оформляється інакше, ніж у рідній, таким чином у процесі тренувальних вправ подолати негативний інтерферуєчий (лат. *inter* – поміж, між і *ferentis* – який несе) вплив рідної мови.

Механізми навчання всім видам іншомовного мовленнєвого спілкування мають як різні, так і спільні ознаки. Слід відмітити, що процес формування усної дискурсивної компетенції студентів передбачає оволодіння усним мовленням: діалогічним і монологічним. У свою чергу даний вид мовленнєвої діяльності формується на основі рецептивних видів мовлення – читання та аудіювання. Створюючи дискурс на основі сприйняття змісту тексту при слуханні або читанні, із пам'яті вибирають внутрішні образи мовних знаків (слів, словосполучень, граматичних ознак), що в різних видах мовлення здійснюється неоднаково, під впливом різних стимулів. Так, при говорінні мовні знаки добирають, виходячи зі змісту думок, які потрібно висловити. При аудіюванні, читанні звертаються до психологічних образів, які існують у довготривалій пам'яті, тих мовних одиниць, які на той момент сприймають слуховим або зоровим рецептором. Навчаючи одного виду мовленнєвої діяльності, розвивають механізми іншого. Процес навчання потрібно будувати таким чином, щоб, у студентів під час виконання вправ з

читання водночас формувалися механізми інших видів мовленнєвої діяльності. Виконуючи зі студентами вправи на формування граматичних навичок, викладач повинен подавати вправи на сприймання мовних зразків із певною структурою і на слух, і для розпізнавання їх під час читання. Уже на етапі формування граматичної навички закладаються взаємопов'язані механізми говоріння, аудіювання, читання, на основі яких формується дискурсивна компетенція студентів.

Іншомовне мовлення студентів повинно наближатися до еталона літературної мови. Однак воно може містити незначні помилки, оскільки носії мови також часто порушують норми мови та мовлення, що не заважає взаєморозумінню комунікантів. У зв'язку з цим під час оцінювання мовленнєвої діяльності студентів викладач має право ігнорувати фонетичні, граматичні, лексичні помилки, які не впливають на смисл висловлювання і не перешкоджають розумінню. Терпимість викладача до помилок знімає мовні бар'єри у студентів, підвищує їх мовленнєву активність і робить спілкування на занятті вільнішим, а це інтенсифікує процес формування дискурсивної компетенції студентів мовних спеціальностей.

Висновки. Отже, методика формування дискурсивної компетенції ґрунтується на знанні принципів навчання та розумінні механізмів процесу навчання. Завдяки їм можливо визначити правила, які дають змогу передбачити алгоритми дій, умови навчання, вимоги до діяльності студентів:

- використання різних типів дискурсів на матеріалі автентичних текстів забезпечить об'єктивність інформації та створить умови для розуміння студентами спільних і відмінних ознак національної культури та культури країни, мову якої вивчають;

- будь-яка навчальна, трудова діяльність студента може бути результативною лише за умови її реалізації на основі його потреб та намірів;

- для забезпечення іншомовного середовища заняття з іноземної мови має вестися іноземною мовою; для сприйняття і розуміння іншомовного

дискурсу слова чи фрази слід підкріплювати мімікою та жестами, демонстрацією рухів, дій, малюнків, предметів.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич – К.: Академія, 2004. – 342 с.
2. Богин Г. И. Современная лингводидактика / Г. И. Богин – Калинин: КГУ,- 1980 – 61с.
- 3.Головина Н. П. Формирование дискурсивной компетенции у учащихся старших классов в процессе обучения репродукции и продукции иноязычных текстов (школа с углубленным изучением английского языка) / Н.П. Головина // Автореферат дис. ...канд. пед. наук: 13.00.02 /Российский гос. пед. ун-т.им. А. И. Герцена. – Санкт –Петербург. 2004. – 23с.
4. Дейк Т. ван. Язык. Познание. Коммуникация. / Т. ван. Дейк – М.: [б. и.], 1989
- 5.Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К.: Ленвіт, 2003 – 213с.
6. Коккота В. А. Лингводидактическое тестирование / В. А. Коккота – М.: Высшая школа,1989. С. 117-124.
7. Кучеренко О. И. Чему обучать: тексту или дискурсу / И. О. Кучеренко // Новые технологии коммуникативного обучения иностранному языку: Сб. научн. тр. – М.: МГЛУ. – 2000. – Вып. 449. – С.84-89.
8. Сукаленко Н. И. Об отсутствии эпистемологии в гуманитарных науках и о диффузности понятия дискурс / Н.И. Сукаленко // Вісник Харківського національного університету №500. Серія філологія. Вип.33. – Харків. 2001. С.254.
9. Шевченко І. С., Морозова О. І. Проблеми типології дискурсу. Дискурс як когнітивно- комунікативний феномен / І. С. Шевченко, О. І. Морозова – Харків: Константа, 2005. – 354с.

